

УДК 332.146.2

О. А. Ляшенко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту і права,
Дніпропетровський державний аграрний університет,
Н. П. Дуброва,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровський державний аграрний університет

СИСТЕМА ОЦІНОЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Вивчено основні показники, що характеризують рівень розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості. Запропоновано застосування ряду методів і методологічних підходів у соціальній сфері села.

The basic indicators of the level of social infrastructure in rural areas. Application of several methods and methodological approaches in the social sphere of the village.

ВСТУП

Інтегральна система показників розвитку соціальної інфраструктури є вихідною методологічною базою для комплексної оцінки економічних передумов її росту, досягнутого рівня, що склалися, темпів і масштабів зміни, витратності, економічної й соціальної ефективності, визначення потреби в збільшенні потенціалу й розробки державних, регіональних і галузевих програм і прогнозів розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Показники розвитку соціальної інфраструктури можна групувати за різними ознаками: за формою (вартісні й натуральні), за характером інформації, що вони несуть (кількісні і якісні), за характером витрат праці, пов'язаної з формуванням і функціонуванням інфраструктури (праця, що виражається в показниках матеріально-технічної бази інфраструктурного комплексу; жива праця, яка характеризується кількістю і якістю кадрового потенціалу) і т.д. Але потребам управління найбільше відповідає класифікація за відтворювальним критерієм, що дозволяє створити надійний аналітичний інструментарій й одержати комплексне подання про об'єкт управління. Мета дослідження полягає у вивченні системи оціночних показників розвитку соціальної інфраструктури. Для досягнення мети були поставлені наступні завдання: розглянути факторні індикатори, які визначають фінансово-економічні, матеріально-технічні й трудові передумови формування потенціалу інфраструктури,

дослідити методи розрахунку структурних індексів для комплексної оцінки соціальної інфраструктури.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основними показниками, що характеризують рівень розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості, є:

1) вартісні (оцінка основних фондів й експлуатаційних витрат, обсяг послуг і роздрібного товарообігу);

2) натуральні (рівень забезпечення житлом сільського населення, торговельна й інша площа будинків, довжина мереж комунікацій, їх пропускна здатність, стан доріг);

3) трудові (чисельність робітників та службовців, загальний демографічний стан, рівень професійної підготовки, пропорційність різних вікових груп населення);

4) якісні (інженерно-технічний стан об'єктів соціально-культурного побуту, інженерне устаткування житлового фонду, наявність у будинках культури приміщень, рівень зносу будинків і т. д.).

Сільська соціальна інфраструктура має свої особливості розвитку й використання. Ці особливості визначені багатьма факторами, у тому числі станом сільського розселення, формою власності й формою господарювання, організацією праці, її оплатою й іншими особливостями.

Ряд науковців пропонують метод розрахунку структурних індексів для комплексної оцінки соціальної інфраструктури.

Рис. 1. Інтегральна система оціночних показників розвитку соціальної інфраструктури

За допомогою блоку факторних індикаторів можна визначити фінансово-економічні, матеріально-технічні й трудові передумови формування потенціалу інфраструктури (розмір капітальних вкладень, обсяг уведених у дію потужностей, підготовка фахівців для галузей інфраструктури й ін.).

За допомогою ресурсного блоку можна визначити стан матеріально-речовинного й кадрового потенціалу соціальної інфраструктури. Цей блок має кількісні і якісні оцінки.

Експлуатаційно-витратні показники визначаються витратами матеріально-технічних засобів на зміст і технічну експлуатацію об'єктів (освітлення, опалення, благоустрій, поточний ремонт, відрахування на повне відновлення й капітальний ремонт). Сюди входять також витрати на оплату праці.

Результативні показники характеризують ефективність вкладених коштів у формування й функціонування соціальної інфраструктури (у цілому, а також по галузях, підкомплексах, окремих підприємствах й установах) і визначаються шляхом зіставлення соціальних, економічних результатів з витратами на їхнє одержання.

До соціальних результатів, які досягаються шляхом удосконалювання матеріально-технічної й кадрової бази соціальної інфраструктури, відноситься: поліпшення умов життя й пов'язане із цим зниження захворюваності й смертності, збільшення тривалості життя; ріст загальних і спеціальних знань, культурного рівня населення; розвиток і більш повне задоволення матеріальних, духовних й інтелектуальних потреб людей; збільшення вільного часу й більш якісне його використання [6].

Значну роль для більш глибокого досліджен-

ня соціальних результатів розвитку соціальної інфраструктури відіграють соціологічні показники — задоволеність населення (його різних груп) рівнем й якістю різних видів обслуговування, а також задоволеність життям у цілому.

Соціально-економічні результати розвитку соціально-інфраструктурного комплексу містять у собі також показники збільшення площі житлового фонду й підвищення рівня його комунікацій, мережних показників підприємств й установ, охоплення дітей суспільним дошкільним вихованням, зниження частки дітей, що навчаються в школах у другу й третю зміни, зниження питомої ваги населення (окремих груп), що

проживає за межами нормативного радіуса доступності об'єктів, підвищення питомої ваги жителів, що проживають в окремих квартирах і будинках і т.д.

Реалізуючи цей підхід, для характеристики розвитку соціальної інфраструктури можна виділити чотири блоки індикаторів: факторні, ресурсні, експлуатаційно-витратні, результативні (рис. 1).

По всіх цих групах індикаторів можуть використовуватися абсолютні й відносні, сумарні й питомі показники (розрахунок на одного жителя, працівника, що обслуговує контингент, на територіальну або господарську одиницю).

Блок факторних індикаторів визначає фінансово-економічні, матеріально-технічні й трудові передумови формування потенціалу інфраструктури. Він включає наступні показники:

- розмір капітальних вкладень, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, розширенням і модернізацією соціальних об'єктів, вкладення в оборотні фонди, що забезпечують експлуатацію даних об'єктів;

- обсяг фінансування соціально-культурних галузей з державного бюджету, їх питома вага в бюджетних витратах;

- масштаби нового будівництва й реконструкції, які характеризують впровадженням у дію об'єктів житлового будівництва;

- вибуття потужностей соціальної інфраструктури через зношування й інші причини;

- приріст потужностей, обумовлений як різниця між введенням і вибуттям об'єктів;

- розвиток будівельної й матеріально-технічної бази житлового будівництва (потенціал будівельних організацій, виробництво будівельних матеріалів);

— підготовка кадрів для галузей соціальної інфраструктури.

Експлуатаційно-витратні показники включають щорічні витрати матеріально-технічних засобів на зміст і технічну експлуатацію об'єктів (освітлення, опалення, благоустрій, поточний ремонт, амортизаційні відрахування на повне відновлення й капітальний ремонт), а також оплату праці персоналу.

Результативні показники характеризують ефективність витрат на формування й функціонування соціальної інфраструктури, а також її діючих фондів (у цілому, а також по галузях, підкомплексах, окремих підприємствах та установах) і визначаються шляхом зіставлення соціальних, соціально-економічних та економічних результатів з витратами на їхнє одержання [6].

До соціальних результатів, що досягають на основі розширення й модернізації матеріально-технічної й кадрової бази соціальної інфраструктури, відносяться: поліпшення умов життєдіяльності й пов'язане із цим зниження захворюваності й смертності, збільшення тривалості життя; ріст загальних і професійних знань, культурного рівня населення; піднесення й більш повне задоволення матеріальних, духовних й інтелектуальних потреб людей; збільшення фонду вільного часу й поліпшення його використання;

До числа соціально-економічних результатів розвитку соціально-інфраструктурного комплексу ставляться показники збільшення площі житлового фонду й підвищення рівня його комунікацій, мережних показників підприємств й установ, охоплення дітей суспільним дошкільним вихованням, підвищення питомої ваги жителів, що проживають в окремих квартирах і будинках і т.д.

Для оцінки соціальних результатів розвитку соціальної інфраструктури велике значення мають також соціологічні показники — задоволеність населення (його різних груп) рівнем і якістю різних видів обслуговування, а також задоволеність життям у цілому.

Економічні результати поділяються на інтра- і екстрасистемні. Перша група відбиває ефект, одержуваний безпосередньо в рамках системи, тобто в галузях і сферах діяльності, що утворюють соціально-інфраструктурний комплекс (приріст річного обсягу реалізації продукції або послуг, на одиницю капітальних вкладень і наведених витрат, прибуток від реалізації продукції й послуг).

Система кількісної оцінки матеріально-речовинного потенціалу соціальної інфраструктури включає наступні показники:

— число наявних об'єктів і їхня сумарна потужність (пропускна здатність, місткість, довжина) у кожній з галузей (сфер) інфраструктури (кількість шкіл й учнівських місць у них, кількість

лікарень і ліжок у них, число амбулаторно-поліклінічних установ й їх пропускна здатність, яка характеризується кількістю відвідувань у зміну, кількість підприємств роздрібної торгівлі і їхня торговельна площа, довжина мереж комунікацій;

— вартісна оцінка основних фондів соціальної інфраструктури [2].

Питомі показники матеріально-речовинного потенціалу соціальної інфраструктури (розраховані на жителя, працівника або певний демографічний контингент — діти шкільного віку, дошкільнята й ін.) характеризують забезпеченість населення підприємствами й установами, що роблять споживчі послуги. Порівняння їх з відповідними нормативами або кращими (зразковими) територіями, населеними пунктами, господарствами дає подання про рівень задоволення потреб населення (працівників) як вихідній інформаційній базі оцінки ситуації на перед плановому етапі.

Забезпеченість населення об'єктами інфраструктури характеризують і такі показники, як, наприклад, кількість родин (осіб), що стоять на обліку в місцевих органах виконавчої влади й у підприємствах для одержання житла, наповнюваність класів у школах, питома вага учнів у другу й третю зміни, наповнюваність груп у дитячих дошкільних установах, дотримання прийнятих нормативів по кубатурі на одне місце, висоті стель, освітленості тощо.

Разом з тим, досягнення питомих нормативів забезпеченості об'єктами обслуговування далеко не завжди дає адекватний соціальний ефект, тому воно повинне здійснюватися з обліком оптимальної територіальної доступності підприємств, установ й організацій соціальної сфери. У цьому зв'язку для оцінки задоволення потреб у суспільному обслуговуванні жителів сільських поселень, селищ і малих міст необхідно використати й показники наявності в даному населеному пункті (незалежно від чисельності жителів) об'єктів соціальної інфраструктури — школи, дитячого садку, магазину, комплексного приймального пункту побутового обслуговування, лазні та ін. й організації пересувних форм надання послуг.

Додаткову інформацію про забезпеченість населення соціально-культурними й торгово-побутовими послугами дають показники їхньої територіальної доступності, які характеризуються питомою вагою населення, що проживає за межами нормативного радіуса пішохідної й транспортної досяжності інфраструктурних об'єктів.

Для визначення територіальних і галузевих пріоритетів у розвитку соціальної інфраструктури важливе значення має достовірна оцінка територіальної гостроти ситуації (ТГС) із задоволенням потреб населення в суспільному обслуговуванні.

Б.П. Панковим була запропонована й застосовувалася в 80-і роки при розробці проектів і схем районних планувань і проектів забудови сільських населених пунктів формула оцінки цієї ситуації, що враховувала три фактори: чисельність населення в конкретному населеному пункті, відстань до об'єкта обслуговування і якість дороги (із твердим покриттям чи ні):

$$K_{тгс} = N \times S \times K \quad (1),$$

де $K_{тгс}$ — коефіцієнт територіальної гостроти ситуації за доступністю об'єктів соціальної інфраструктури;

N — чисельність жителів у населеному пункті, осіб;

S — відстань до об'єкта, де здійснюється послуга, км;

K — коефіцієнт якості дороги (1 — дорога із твердим покриттям, 2 — без твердого покриття).

З вищенаведеної формули видно, чим більше чисельність населення, що проживає в населеному пункті, що не має стаціонарного об'єкта обслуговування (школи, дитячого саду, магазину й ін.), більше відстань до найближчого відповідного об'єкта й гірше якість дороги, тим вище коефіцієнт територіальної гостроти.

Вірогідність оцінки гостроти територіальної ситуації може бути підвищена при додатковому обліку таких факторів, як наявність регулярного автобусного повідомлення й мобільних форм обслуговування. Значення цих факторів особливо зросло в сучасних умовах, коли різко погіршилося транспортне обслуговування сільського населення й практично згорнуті пересувні форми надання послуг. Крім того, варто врахувати, що потреба в тих або інших видах обслуговування залежить від демографічної структури населення. І тому при визначенні гостроти ситуації треба брати до уваги не все населення, а контингент, який потребує даної послуги: по дитячих садах — це діти дошкільного віку в дитсадках, школах — діти й підлітки відповідного віку, клубах — переважно молодь до 30 років, їдальнях — переважно працюючі й т.д.)

Крім того, доцільно враховувати й насущність потреби в тій або іншій послугі, її значимість для життєдіяльності людини. Наприклад, потреба в екстреній медичній допомозі, хоча й виникає епізодично, є найголовнішою, оскільки мова йде про життя й смерть людини. Тому для кожного сільського населеного пункту незалежно від чисельності жителів повинна бути доступна швидка медична допомога (у межах нормативної зони доступності).

До розряду найбільш суттєвих потреб можна віднести й потребу в продовольчих товарах повсякденного попиту, у навчанні дітей у загальноосвітніх школах. А якщо говорити про тип школи за ступенем загальноосвітньої підготовки, то, безумовно, важлива, насамперед, макси-

мальна наближеність до учнів початкової школи.

Різним видам обслуговування (об'єктам соціальної інфраструктури) залежно від насущності потреби варто привласнити певний бал (коефіцієнт насущності послуги) і ввести його у формулу ТГС.

Для визначення територіальних і галузевих пріоритетів у розвитку соціальної інфраструктури важливе значення має достовірна оцінка територіальної гостроти ситуації ($K_{тгсі}$), що пропонуються з урахуванням введення нових змінних проводити за наступною формулою:

$$K_{тгсі} = (N \times S \times K_{кд} \times K_{а} \times K_{м}) \times K_{ні} \quad (2),$$

де $K_{тгсі}$ — коефіцієнт територіальної гостроти ситуації по кінцевому конкретному (і-тому) виду обслуговування;

N — чисельність населення, що бідує в даному виді обслуговування, осіб;

S — відстань до найближчого об'єкта обслуговування, км;

$K_{кд}$ — коефіцієнт якості дороги (дорога із твердим покриттям — 1, без нього — 1,5);

$K_{а}$ — коефіцієнт наявності регулярного автобусного повідомлення (є — 0,5, немає — 1);

$K_{м}$ — коефіцієнт наявності мобільної форми обслуговування (є — 0,7, немає — 1);

$K_{ні}$ — коефіцієнт насущності послуги.

Наведені кількісні значення коефіцієнтів якості дороги, наявності регулярного автобусного сполучення й мобільної форми обслуговування визначені експертним шляхом на основі суб'єктивної оцінки значимості кожного фактора.

Гострота територіальної ситуації розраховується по кожному об'єкту інфраструктури. Для зведеної оцінки ситуації в тому або іншому населеному пункті $K_{тгсі}$ по окремих об'єктах підсумовується.

Для якісної характеристики матеріально-речовинного потенціалу соціальної інфраструктури використовуються такі показники, як знос основних фондів, питома вага будинків і споруджень, що вимагають капітального ремонту й перебувають у старому стані, інженерне устаткування будинків, питома вага будинків, побудованих по типових проектах і розташовуваних у пристосованих приміщеннях, вид будівельного матеріалу, використаного для спорудження об'єкта (дерево, цегла, залізобетон і т.д.), що дає подання про довговічність і споживчі властивості спорудження. По окремих галузях і сферах соціально-інфраструктурного комплексу використовуються свої специфічні показники якості.

Так, про якість матеріально-технічного потенціалу загальноосвітніх шкіл можна судити за наявністю кабінетної системи навчання, оснащення шкіл технічними засобами навчання

(телевізорами, комп'ютерами й ін.) і наочним приладдям, наявністю бібліотек й їхньому книжковому фонду, обладнаних спортивних залів і площадок, їдалень і буфетів для харчування учнів, приміщень для продовженого дня й т.д [2].

Про якість клубів свідчить наявність у них приміщень для занять гуртків, здійснення обрядів і святкових ритуалів, технічне оснащення; про якість медичних установ — устаткування їхніми сучасними засобами діагностики й лікування, наявність функціональних відділень і служб. Якість інженерних комунікацій характеризується їхньою довговічністю, надійністю, безпекою, економічністю, ступенем навантаження на навколишнє середовище.

Про якість трудового потенціалу підприємств, установ й організацій соціальної інфраструктури можна судити за показниками частки працівників, що мають на відповідних посадах вищу й середню фахову освіту.

Механізм впливу різних галузей і видів діяльності соціально-інфраструктурного комплексу на економіку специфічний. Наприклад, ефект розвитку охорони здоров'я проявляється в рості ВВП на основі збільшення фонду робочого часу, періоду працездатності людини й підвищення продуктивності праці. Поліпшення житлових умов позитивно позначається на продуктивності праці і якості продукції.

Аналогічний ефект дає поліпшення транспортного обслуговування на основі зниження транспортної втоми й захворюваності, втрат робочого часу, що має особливе значення для сільських поселень, вилучених від адміністративно-культурних центрів.

Зовнішній економічний ефект галузі побутового обслуговування виражається у скороченні витрат населення у зв'язку із продовженням строків користування приладами, одягом, взуттям, меблями й іншими предметами тривалого користування, у скороченні зайнятості в домашньому господарстві й т.д.

Збільшення місць у дитячих дошкільних установах і школах продовженого дня, крім основного соціального ефекту (поліпшення виховання дітей, створення умов для підвищення народжуваності), сприяє підвищенню обсягу валового внутрішнього продукту завдяки залученню у виробництво жінок і звільненню їх від догляду за дітьми [4].

Найбільшу економічну віддачу дають витрати на освіту, без яких неможливе підвищення технічного рівня виробництва

Для здійснення ефективної державної політики по перетворенню середовища перебування сільського населення необхідно сформулювати систему визначальних її принципів, які урахували б особливості й тенденції дійсного істо-

ричного етапу розвитку країни. Їх можна згрупувати в три блоки: соціально-економічні, просторово-організаційні й архітектурно-планувальні.

Соціально-економічні принципи визначають основні концептуальні положення, пов'язані з відносинами власності, характером управління, роллю держави в розвитку соціальної інфраструктури села, відбивають об'єктивні закономірності в споживанні послуг.

Соціально-економічний блок включає наступні принципи формування й розвитку соціальної інфраструктури села:

- проведення на всіх територіях країни єдиної державної соціальної політики, спрямованої на пріоритет села при задоволенні потреб населення в суспільному обслуговуванні;

- соціальна рівність у задоволенні потреб сільського населення в суспільному обслуговуванні незалежно від рангу поселення, форми господарювання, приналежності до тієї або іншої соціально-демографічної групи;

- забезпечення державних гарантій у сфері обслуговування сільського населення, подолання різких територіальних розходжень у рівні розвитку соціальної сфери села на основі встановлених державою мінімальних соціальних нормативів, датування недостатніх територій з бюджету, розробки й реалізації державних програм розвитку соціальної сфери в сільських районах;

- здійснення обслуговуючої діяльності на багатоукладній основі, що включає державну, муніципальну, приватну й змішану власність;

- зв'язок безкоштовних, платних і пільгових форм соціально-культурного обслуговування з абсолютною перевагою принципу безкоштовності й пільговості при наданні найбільше соціально значимих видів послуг;

- перехід від переважно галузевого характеру управління соціальною інфраструктурою села на базі власності сільськогосподарських підприємств до переважно територіального, заснованого на муніципальній власності;

- облік соціально-групових пріоритетів у потребах при інвестуванні соціальної сфери й організації обслуговування;

- розвиток потреб і підвищення платоспроможного попиту сільського населення на послуги випереджальними темпами в порівнянні з попитом на товари, збільшення загального обсягу й асортиментів пропозиції послуг, підвищення їхньої якості, удосконалення форм обслуговування;

- проведення на всіх територіях країни єдиної державної науково-технічної політики, що враховує передовий вітчизняний і закордонний досвід, спрямованої на впровадження якісно нових типів і видів будівельних матеріалів і

конструкцій, ресурсо- і трудозберігаючих підходів і технологій у будівництві житла, об'єктів соціальної сфери й інженерної інфраструктури й на цій основі зниження вартості, підвищення довговічності й екологічної безпеки будинків і споруджень, скорочення строків соціальної перебудови села [3].

Просторово-організаційні принципи формування й розвитку соціальної інфраструктури села визначають наукові основи розміщення її об'єктів й організації їхньої діяльності як частини комплексного розвитку сільських територій. Цей блок включає наступні принципи:

— перехід від автономно-господарських комплексів обслуговування до адміністративно-територіального з низовими ланками в центрах сільських муніципальних утворень;

— організація обслуговування сільського населення на основі створення єдиних східчастих територіальних систем, що включають міські й сільські підприємства й установи;

— розвиток як вертикальних (від рядового сільського поселення до великого міського центра), так і горизонтальних зв'язків, що передбачають розміщення тих або інших базових підприємств й установ обслуговування в різних населених пунктах одного порядку;

— скорочення витрат часу на одержання послуг шляхом забезпечення всім сільським жителям нормативної пішоїдної й транспортної доступності стаціонарних підприємств й установ сфери обслуговування й розвитку мобільних форм надання послуг з використанням спеціалізованих транспортних засобів;

— забезпечення комплексності й надійності обслуговування всіх поселень

Приватизація, комерціалізація, різке погіршення економічного становища підприємств й установ соціальної сфери призупинили дореформену тенденцію формування єдиних територіальних систем обслуговування населення на основі кооперації базових підприємств й установ, що утворюють опорний каркас системи, наближених до жителів дрібних поселень.

Щоб реформи дали очікуваний ефект, на селі необхідно створити повноцінне середовище перебування, що дозволяє відновлювати й розвивати здібності товаровиробників до праці й освоєння високоефективних технологій. Завдання соціальної облаштованості сільської місцевості повинні вирішуватися шляхом розробки й реалізації середньо- і довгострокових державних, регіональних і місцевих програм, схем районного планування й планів забудови територій сільських поселень, орієнтованих на поетапне формування на селі повноцінного середовища перебування або, інакше кажучи, суспільно необхідних соціаль-

но-просторових умов проживання, якісно рівних міським.

Кількісні і якісні параметри повноцінного середовища облаштування визначаються на основі нормативного методу. Система нормативів є історично конкретною мірою суспільних потреб або, інакше кажучи, суспільно необхідних умов і параметрів соціального розвитку й виступає орієнтиром при розробці програм і планів поліпшення середовища перебування. У практиці нормативи можуть більшою або меншою мірою відхилятися від планки потреб, мати неадекватний спосіб їхнього вираження. У цьому випадку управлінський процес дезорієнтується, наноситься збиток його якості.

Єдиними для всіх регіонів можуть бути нормативні радіуси доступності об'єктів соціальної сфери. Такий підхід до нормативного керування розвитком середовища перебування дозволить, з одного боку, проводити на всій території країни єдину державну політику, а з іншого боку — ураховувати регіональні особливості.

Інвестиційна політика в соціальній сфері села повинна ґрунтуватися на системі пріоритетів. При обґрунтуванні останніх доцільно використати наступні методи й методологічні підходи.

1. Нормативний метод. З його допомогою встановлюється відношення фактичної забезпеченості населення об'єктами соціальної сфери до нормативного рівня, отже, рівень задоволення потреб у різних видах обслуговування, вирішується завдання усунення галузевих (структурних) диспропорцій у розвитку соціальної інфраструктури.

2. Метод "ключової ланки" дозволяє встановити галузі (види) обслуговування, які впливають на розвиток інших ланок соціальної інфраструктури й, таким чином, відіграють ключову роль у формуванні всього соціально-інфраструктурного комплексу території. На селі — це транспортне господарство й зв'язок. Ці галузі мають важливе значення для розвитку житлового будівництва на селі, формування єдиних для міста й села систем медичного, побутового, торговельного, культурного обслуговування. Вирішальну роль відіграють упоряджені дороги, транспорт, зв'язок у наданні кваліфікованої медичної допомоги сільському населенню, особливо швидкої, у створенні систем освітніх установ, організації дистанційного навчання, діагностики.

3. Економічний підхід припускає облік впливу різних галузей (видів) обслуговування населення на економічну сферу — збалансування ринку праці, підвищення продуктивності праці, збільшення обсягів виробництва. Так, для структурної перебудови аграрного сектора, впровад-

ження нових технологій потрібен пріоритетний розвиток професійно-технічної підготовки й перепідготовки кадрів. У районах особливо важливе значення має будівництво житла для залучення робочої сили з боку, дитячих дошкільних установ — для залучення в суспільне виробництво жінок. Поліпшення медичного обслуговування дозволяє скоротити втрати робочого часу через хворобу й на поїздки в медичні установи, підвищити продуктивність праці. Вирішенню завдання скорочення витрат робочого часу сприяє також поліпшення торговельного й побутового обслуговування за місцем проживання й т.д.

4. Демографічний підхід передбачає вплив різних галузей і підгалузей соціальної сфери на рішення демографічних проблем села. Загострення демографічної ситуації (підвищення смертності, падіння народжуваності, міграція із села) є наслідком усього комплексу несприятливих факторів: зниження рівня зайнятості й доходів, погіршення умов праці, середовища перебування, нестабільності соціально-економічної й політичної ситуації. Що стосується соціальної інфраструктури, то найбільш ефективними важелями впливу на демографічну ситуацію є: для підвищення народжуваності — поліпшення житлових умов, медичного обслуговування дітей у дитячому віці, забезпечення дитячими установами; для зниження смертності — поліпшення сільської охорони здоров'я, підвищення його профілактичної спрямованості і, насамперед, охорона здоров'я тих груп сільського населення, які зазнають впливу від несприятливого виробничого й життєвого середовища (види робіт при яких не дотримуються нормативних вимог до санітарно-гігієнічних умов праці, пов'язаних з хімізацією сільськогосподарського виробництва, проживанням в екологічно шкідливих умовах).

5. Соціологічний метод дозволяє встановити переваги, висловлювані самим населенням. У людини своя шкала цінностей. І тому суб'єктивні думки й подання про пріоритети розвитку соціальної інфраструктури можуть не збігатися з висновками й оцінками, до яких приводить використання нормативного й іншого методів. Однак ці думки необхідно враховувати при галузевому розподілі соціальних інвестицій, тому що їхнє ігнорування приводить до формування міграційних настроїв.

Так, багато хто може миритися з відсутністю підприємств побутового обслуговування, клубу, їдальні, віддаленістю магазину. Але віддаленість школи, особливо початкової, коли діти змушені ходити пішки в школу більше 3 км або навчатися в інтернаті — це, як показує практика, фактор, достатній для того, щоб родина "рушила з місця" і господарство втратило працівників.

Вибір населенням пріоритетних напрямів житлово-цивільного будівництва може не відповідати не тільки різниці в показниках фактичної й нормативної забезпеченості, але й у самооцінці забезпеченості. Пріоритетними з позицій людини завжди є найбільш насущні послуги, із задоволенням потреби в яких не можна почекати [1].

Необхідно відзначити, що наведена класифікація методів і підходів до визначення пріоритетів політики соціальних інвестицій досить умовна, тому що між окремими методами й підходами немає твердих границь. Вплив кожного структурного елемента соціальної сфери на соціально-економічну ситуацію багатоплановий хоча й простежується домінуючий вплив окремих видів обслуговування для рішення тих або інших завдань. Очевидно, що до вибору пріоритетних напрямів розвитку соціальної сфери села необхідний комплексний підхід. Але головним критерієм при визначенні найбільше "вузьких місць" повинні бути довготривалість і вага наслідків для села й суспільства в цілому.

ВИСНОВКИ

Формування єдиних територіальних систем обслуговування поселення з головними центрами (базовими підприємствами й установами) у великих сільських поселеннях, райцентрах, малих, середніх і навіть великих містах (особливо в побутовому й медичному обслуговуванні) є, власне кажучи, єдиним реальним шляхом забезпечення різноманітним асортиментом платних і безкоштовних послуг українських селян, розосереджених по десятках тисяч дрібних поселень.

Література:

1. Лисенко Ю. Организационно-экономический механизм управления предприятием / Ю. Лисенко, П. Егоров // Экономика Украины. — 1997. — № 1. — С. 86—87.
 2. Панков Б. Некоторые методологические вопросы моделирования сельского расслоения / Тезисы докладов Всесоюзной конференции "Природная среда и территориальная организация хозяйства в районах агропромышленного производства". — Кишинев: Штиинца, 1982
 3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року" від 19 вересня 2007 року № 1158.
 4. Павловська О. Вплив доходів та заробітної плати на зайнятість населення / О. Павловська // Україна: аспекти праці. — 2008. — № 4. — С. 3—8.
 5. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисц. / А.Г. Ягодка. — К.: КНЕУ, 2002. — 232 с.
- Стаття надійшла до редакції 17.10.2011 р.*